حاجبہ

نسخہ متبرکہ اکبربادی قلمی

بکرمی 1239

ہجری 1261

پنجابی

رب یسر بسم اللہ الرحمن الرحیم وتمم بالخیر

ثنای ایزد سبحانہ

اکبر باری بڈا خدائی
ہر دم یاد رکہو دل لائی

رازق روزی دیونہارا
صانع جس سبھ کیا پسارا

خالق جن انس ہی سارا
خالق دہرتی پربت پہارا

ازلی ابدی اوسکی ذات
قایم ہی اوہ نال صفات

مین نہی کیا ہو سکی بیان
کن فیکون سی ہویا جہان

نعت سید المرسلین صلعم

احمد نبی محمد جان
ہر دم اوسکا راکھہ دہیان

2

بعد ازین گوش ای جوان | لیاؤ بیار میکنم بیان
اسم نام نون پاؤ بیاب | بجای ٹھاؤں زود شتاب
قمر دین بن عبید رحیم | جامع ہست این در یتیم
جد محمد حاجی تو جہان | ادخله الجنة رحمان
بلده شهر جالندهر نام | ساکن رستہ بجای مدام
اکبر باری کرین رچی یاد | علم لغت کا تھیوین ستاد
سن هجرت میں کران بیان | بارانسی او ستایی جان

۱۲۳۹

در بیان اسمای اشیای مشترک ارضیه

گوش کہان کن بہائی لوان | حال زمین کا سارا کہوان
ارض زمین بہون دہرتی جان | ربع تہی جگ سیسار جہان
ملک دیس ہی نگری دنیا | جنگل بر بد دشت ہی صحرا

تانو مزمل اور یسین — یاد کرد با صدق یقین
شرف نبیان مرسل جان — محمد بن عبد الله مان
پدر عبد الله مطلب گو — مطلب نون بن ہاشم جو
ہاشم ولد مناف یو جہان — کرسی سرور پاک سبحان

مناقب اصحاب کبار رضی اللہ عنہ

چار یار کا ہو دین رفیق — ایک سخن دان ایک طالق
پسر قحافہ ابو بکر جان — اوسکا طرف محمد کان
دوجا عمر ہی پور خطاب — سمجھ جانتوں زود بیاب
تیجا عثمان بن عفان — جمع کیا جن سبھی قرآن
چوتھا علی پسر ابی طالب — خیبر مارا جیسی اسد غالب

دربیان نام مولف و مولدش

بعد ازین

توس کھین اور جھنگ آیی
دریا بحر لجہ یم جان
شوراب محیط سمندر باب
ناو نام جزیرہ دابست
کشتیبان ملاح ہیی ہر کی
کشتی فلک بیری کون جان
معقود ارس گھاٹ ہی آب
غوک منغاک گویا ہی بھائی منادی
ریگ ہی ریت اراک برتی
معبر بیری و نجیہ ہی بیل
ورط گھمن ورانی گرداب

منادی چنچلہ مندوی تلکن بھائی
بالا ویشن جھوہی جھو بان
زنبریہ بیرا خمر شراب
بیرک بادبان نیوان گست
اور ناخدا دوزخی نرکی
ذورق کیرون ڈونڈا مان
موج لہر تیش گذر اب
تھاہ تلاطم قعر ڈونگھائی
عبور لنگنا رازی بھیجی
معبر گھاٹ ہی بازی کھیل
جیبہ فہہ ڈنو کھا سراب

کوہ پربت ہی جبل پہار
کمر کوہ تلہ گریوہ گہاٹی

پشتہ دکہ اور نشیب
گنج خزانہ کوہ ہی میسل

قریہ دیہ گراں نوں مکان
دیہ ولایت اور اقلیم

قلعہ بدان حم حصن حصار
تکیہ دائرہ تمرستان

دبستان مکتب ہی
ہست منارہ فرسنگسار

وحل خلاش چکر اور گارا

قلہ چوٹی کوہ ہی غار
چشمہ عین طین گل ماٹی

ٹیبا ڈہکی تہیہ حبیب
پینڈا راہ طریق سبیل

شجر درخت روطہ نوں مکان
کشور جان کلوخ ہی ڈہیم

گسنہ خندق کہائی ستمار
تربت قبر گور نوں مان

مہائی درس نوں مدرس ہی
گنبذ نہست مندیرہ یار

ماٹی طین ہی گل ابیارا

حصار بکسر اول بمعنی قلعہ

منادی

نوس

ساحل کنڈا ہے ڈہیہ سیل | مژگان پھپنی پلہ دامن ذیل
تال غدیر اور تالاب | قطرہ جسبر نام بُل باب
بیر جب چاہ کہوا جان | ماء و آب جل پانی پان
نام چہ بچہ برکہ باب | آبگیر ڈہیر ڈہو یا ڈہاب
ڈہو بیت ہندی آکہہ صلاد | تاریخ ڈہند جار اسربا
حلیہ بالوعہ کو رابرف | حباب بلبلہ انجہر حرف
حرص ہست آنند سیری پہ جہولا | گرد باد دیو باد دردا
برگ ریز ہست جہار خزان | مسجد یا مسیت سیان

در بیان آسمان ستارہ گفتگی فلکیا

اخوان بہائی و رسی جان | معال فلک سجہ گران بیان
فلک سما گردون آکاس | انبر سپہر چرخ شناس

بارا

جدی مکر کنبه هی دلو
پین حوت جوک هی ذلو — برای بیت ۱۲

دربیان اسمای جوارح و اعضای بدن

تال عنایت چشم به بین
جان خدایی ماه جبین

روح جان ہی جسم سریر
جرم جثه تن برا ستر بر — برای بیت ۱۲

جرم جام ہی ہندی چمرا
بند مفاصل جوڑ اعضا

راس ہے سر فرہ موٹا
تارک مجد هندوی چوٹا

شعر موی نوت بال سیات
گشت جعد ستتون بجات

زلف کلاله گیسو بول
دیدا لک مجوره مرغول

ناصیه هندی متھا جان
اور جبین پیشانی مان

ابرو پلک جفن ہی بھوان
ہدب پیلی اور مژگان

چشم عین دیده اور نین
آله بلو سخن ہی بین

برای بیت ۱۲

قوس قزح نوت پهنیله سیمان
کهکشان هي رجور راه
چندر ماه قمر نوت جان
سورج خور شمس جي لا ب
گیوان زحل جلد بداث
برجیس مشتري قاضي هي
کوتوال بهرام شناس
راس برج کا نام شمار
حمل مینکهه برکهه هي تور
سرطان کرک هي سنگه اسد
میزان تل هي برچهک عقرب

نام اپرس دیگر جان
باپ سیما در تازي خواه
سکر زهره ناهید بوجهان
راهو هجور خورشید آفتاب
راس ذنب راه کیت بخوان
تیر عطارد منشي بي
ترک مریخ کیرک دراس
گوش بیار کنم اظهار
مجوز رهیتن ظالم هي مجور
سنبله کنیان جسم جند
دهن هي قوس شگفت عجیب

مجدي

نالو پوتلي قرّت حدقه

چشم خانه الهواشه مجوّم

بیني انف ناک هی جا

سبلت مچهه بروت سبات

عذار خد رخساره گال

فم دهان نوت مونهه لوحان

شفت نوش لب هونته نداک

حنک لبات ملازه کام

نار گلو سنگی هی بهائی په

عنق قفا گردن اگماری

کتف شفت هی مونڈها دش

هست مردمک داربی حدقه

موق هندوی گوبجه گوتم

گونیلي پیره بیني بان

اذن گوش کان اچیات

روی مبسم رخ چهره بهال

مجیبه لسان زبان سیان

لثه مسوره دند ستان

تالو هتی بات کللم

ذقن زنخدان تهوڈی ایحی

لحیه ریش محاسن ڈاڑی

کاننیتی بان بنگوش

سَتھل ران نوت بیٹ پیڑانی | رُکبہ زانو گوڈا مانی
کعب شتا لنگ گٹا جان | عقب پاشنہ اڈی مان
قدم پای گام ہی پیر | پنی ساق عداوت بیر دشمنی
منطود قدم لگد لت یار منادی | لگد کوب ہندی لت جیار
تلیا نکون کفپای توجان | جان بران سبھ کیا بیان

در بیان اسمای امراض

درد پیڑ دکھ مرض بیماری | پیش تو گویم گر تو شماری
بہق تہم برص پہول بہری | قنجاڈبہ رمد آنکھ گہری
چھائین کلف فنیق تل دہرن | حرق النار آگ مین سرن
کنول باد نیز سہ یرقان | مرگی صرع بھولنا نسیان
مخدرس بغلک کچہرالی | قصر سندہ شاخ ہی ڈالی

بر این بیت ۱۲

احول کاج یعنی ہی بیرا | ہینگا ہست برادر بیرا
ادن منحنی احدب کبا | گوژہ پشت پیراہن جبا
پشنج کی ہندی ہی چھیا جان | ناقص گندہ جان یو چھان
اکمہ مادر زاد ہی کور | نیم کلہ نوت ادہورا لور
قشعریرہ ہی لرزن گنڈ یاوت | خمیازہ انگڑ ہوین لیاوت
آروغ ڈکار گرسنہ بہوکہا | عطسہ چھینک خناک رد ہا
تشنہ ہست پیاسا پیاسی | مرض بیماری سیج بنا ہی

در بیان اسمای ادویہ

نام مرض جب ہو چکی تمام | نام دوا گویم من عام
بزر قطونا اور سپیوس | اسپغول ہی بورا سپوس
قرطم اور معصفر جان | تو بلی کرگسنہ مان

برای بیت ۱۲

بضم قاف وکلرد
رار ہجلہ وحم طار
نیز منقوط ۱۲

بفتح تین ہجلہ وبا دیم
وحم یا الحانی وکلرد وداولین
ریم اسپغول ۱۲

جنون دیوانہ ہی سودا ہی
بثور پہنسی آبلہ چہالا
اختلاج نون پہرکت جانی
گرصم نون بولا جان
اعمی اندہا کور ضریر
اعرج لنکا کشش ہی لولا
واحد العین ہی اعور کانا
اقطع ٹنڈا کوسج کہودا
شہلہ ہی بہیڑا کاہ دیکہ
زلفا پہنسا کفوہ چپٹا
ثلمہ کون تمہو ہڑا جان

طنین آواز کان ہی بہانی
بردگو ہانجنی جان سوکہالا
تصغر نستر یا ہی بخوانی
الال ابکم نون گونگا مان
زرقہ ازرق بلا گیر
اقنع کنجا اجوف پولا
اخنمہ کنکنا رفتن جانا
دغر لنغر ہندوی روڑا
مرتعی ہندوی ہلد دیکہ
اخضع کبجا ہندوی تہبا
اجدع کون ترت کٹا مان

احول

الطایف

نمک لون چخرنا زہ مائین
زرد چوب ہلدی ہن تون
چمک بہتر ہی مقناطیس
ہیس زر ہی ابہک طلق
شمع موم ہی ادرک تلک
فرفیون فرفین جدوار ح
ہزر بلیلہ لونگ قرنفل
جوز الرقع مین پہل حیات
الحل اتمدی سرمہ بہائی خ
پنجکشت ہی بنا سنبالو
عسل انگبین شہد لوجیان

زراک سیس بہتکری مائین
سونف بادیان زیرہ کمون
زر فرد ہی حجر الیتیس
خنک بہلیرہ جوک ہی علق
شنگک گمتہ شعر ہی بلک
شت نرسی الس نارج
نام دہستورہ جوز ماثل
سنبل طیب نام جہر مات
انحص اور ہندوی ای
حنفص رسوت ریک ہی بالو
بیگن حدق ہی بادنجان

عنو الحمو ونیز تولیدہ ۱۲

حدق بفتح حا و دال مہملہ و سکون قاف بادنجان ۱۲

جدوار بفتح جیم و سکون دال و واو و را مہملہ ...

سیب تفاح کبریت گندک	سر شنف سر ہوت حیا کسو خشک
بُدہ سلیرہ اُشنہ دو الک	سنگباست ترب آلبالک
گلنار کا جر ڈوڈی کو کنار	جیار مغز اکروٹ بیتار
خانہ اُدُوّد جُند بید ستر	نام کمیاب نیلوفر
فلفل گرد مرچ ہی یا رمھادی	مرگ موش ہی سم الفار
فلفل سنہ پرچ ہی لال	چشخام میں کسو موش اوبال

در بیان اسمای غلات

ہوشیدراری یار بیاری	کران بیان غلہ کی ساری
کلیف سکونہ شالی دہان	قجہ تاش نوت مانخہ لوبیا
کودرم کودا زرت جوار	ارزن دخن چینا بستمار
قو با نخود حمص ہی چہولا	دانچہ عدس مسوری لبولا

عدس اینکش دشنک وبزبان ہندی ... گویند

حمص بفتح حا ... و کریم مشدد
نخود ... گویند

اصل سنبول ہی خولنجان
جوز گردکان ہی اکھروٹ
زعفران قق کیسر کرکم
سرکہ خل سونٹھہ زنجبیل
شلغم لفت السی کتان
بزر البنج ہندی اجوائین
خشخاش افیون افیم
جوزبویہ جوفل بسپار
عشقیچہ ہی حب النیل
ہشت قثارحمار کریلہ
مغز فلوس ہی املتاس

پنج پات ہی کاکنج مان
ترند توری حضض ہی کوٹ
تالون ترد ترنگ بجز اعظم
گندہ روز بستد اشقیل
ہلیت انگزد ہنگ سیان
حنظل حنیج تمہ اندرائن
دارزیر بیان بقم فیم
خرما تمر چھوہارہ یار
لبنسیل ہی زبل الفیل
صندل حین بھیرد بلیلہ
ہندبا کاسنی اور کلکاش

نبت سوئی سر مق ہی بیتی
حماض چوکہ البا ینش چولائی
سلق زینی قند اور چکندر
ساگ سرسون ہی بقل الطرتشق
بقل احمقا خلفہ جاٹ
بقل الملک ہی تارہ میرہ
ساگ ناٹون ہی بقل رشاد
یجذب کدو مٹھا یار
بطیخ خربزہ ہاڑی تلم

حلبہ اور شمیلت میتی
کرنب کرم جانتون بھائی
سربق باتھو خانہ ہندر
ثرب موئی پنبہ ہی کرتشف
رسغاناخ ناگ نوت بان
ہت بادرنگ ہندی ابرہ
گرکر خیار نوت کیکڑی یاد
ہندی ہی باوشن ہاڑ
چھلکا قشر ہی خامہ قلم

در بیان اسمای دہات

تام دہات را در دل مان
ببیش تو گویم جان سیان

زلیب طلا تگمید تکور | فرزجہ پوٹی اندنا کور
دہونی ہی بخور کا نام | پائی شوثیہ یا شوئی عام
عاطش ہی تمرخ ای پہاٹی | تدہین تازی اور سناہی
سہل جان جلاب نطول | بشت تریڑا مان قبول
شموم سنگھنا شافہ باتی | اور فتیلہ خط ہی یاتی
خادلیب ہی ذقہ دہور | گتی ہیت ذرور برور
انکباب ہی ہندی بہاف | پہی چشم کی جانی شاف
عرض بترہ زبنیہ پوری | سترط غرغرہ کذلک جہوری

در بیان اسمار اشجار

شجر درخت روکھ ہی عام | بوٹہ ہی نہال کا نام
تعزک آنب تین انجیر | خروع آرنڈ بید انجیر

مس نحاس تمبیسر تانبا
نقره دو یا فضه ہی سیم
تلج رادس ارزیز رصاص
صفر کیبات رویین کانسی
روی توتیا جست بدانی
آبق ہی زیبق سیماب

ذہب طلا زر کنچن سونا
لوہا حدید آہن ڈر بیم
قلعی رانگ ہی اینت اشلد
اوز برنج پیتل نوت محاسی
سرب سکہ اوز آنک مخوانی
پارہ اوز جیوہ دریاب

در بیان بعضی لغات [illegible]

مخوب بیداری تا اوت ہی سی
ناس عطوس ہلاس نقوح
نعب غلوله گوپی معالق
مرحم علقم منتی ای النوق

ہرچه بگویم دردل لیسی
سفوف بہکی کہار الطلوب
مضمضه نام کلوی بات
سرمه کحل بازاری سوق

پیپ

آس موٗرون شمشاد نقیس — ذوقو بیبل بکر تلبیس

سپید مرداد و بہشت خزینہ — جان ستہا نخن گنج خزینہ

رابلتیس سنگترہ لو جیان — آبنوس نون تبند وجان

تشابلوج ہتی آرٹو بہا ہتی — تاک انگور کی تارنی آئی

جمیز گولہر فرقند گلنار — ہرفیر کلچان لنوسا چیار

نمام ہتی برنہ کیلہ نموز — رمان انار الہر دست ہتی مخوز

گوندیکا تام اتی آرو لنج — نام لسوبرطہ ہتی آدو بنج

رگتسنی جیری درغان آئی — آدر نتسنی بیونر ہتی بہاتی

نتیس چیلدان لوہر سران — انجیر دست بہنکومی ہی خزان

بتر چیر بوٹ انکمنہ جان — اتم غیل بنتوک لو جیان

کاژ صنوبر چیس بخران — جاکری نوت شمشاد بران

در بیان اسمای وحوش

شیر اسد ضیغم ضرغام — ارسلان صفدر حیدر عام

ذئب گرگ بگهیار لوهان — دب خرس ریچه نوت مان

نمر پلنگ یوز ہے چیتا — کلب ہے سگ ہندی کتا

تمساح نهنگ مجان ستیسار — ضبع سرگ ہے کفتار

ایل گوزن گور خر عام — اور حمار الوحش ہے نام

خوک گراز سور خنزیر — ابل اونٹ ہے اور شتر بعیر

ناق اونٹنی ہوتا — ابن اللبون شتر بچہ بوتا

کرگ گرگدن آرنج گینڈا — بقر گاو ہے معانی بینڈا

ہاتھی فیل پیل ہتی ہست — گھوڑا فرس اسپ ہی ہست

گھوڑی خیل بھینس گاومیش — نعجہ ضان بھیڑ ہے میش

شتر مرغ زرافہ نعامہ | اشتر گاو پلنگ ہے عامہ

تیع بھیڑیا اور تھعار | حمل بکرا بز انگار

ثور سانڈہ جھوٹا جاموس | خفض اور نقارہ کوس

گاو گئو ہے بقر میشہ | سائی بیعانہ تنبو خیمہ

خر جعفر اور گدہا حمار | بغل کھچر ہندی استار

گدہی اتان جلبیٹا غول | ابن عرس ہے راسو نول

ارنب سہا جان خرگوش | چوہا موش ہیں خرموش

آہو غزال ہرن ہے عام | ہرنوٹا ہت غزالہ نام

ابن آوی ہے گیدڑ شغال | اور شقاق سیال شگال

عجل گوسالہ بچھڑی و بچھا | قوچ مینڈھا ہے بہتر اچھا

قنفذ ساہی سیہہ اور خارپشت | قندس سگ آبی اودبلا

زاد

کنہ لیشت یا ہمنی کفلیزک	مور چیونٹی کیری ہالون تیزرک
ہریرہ ہست بلونگری نام	عقرب بچھو کژدم عام
گوشتا ہلکیا جان غفور	یاد بدار این ہمہ حرور

در بیان اسمار حوت و نیران

نسب داری خالو ماسر	حسب نانکی عمو بہو بہر
ام و والدہ مادر مائی	خسر سسرا داماد جوائی
باپ پدر والد اب من	زوجہ نار استری زن
شوہر خصم خنس اور مرد	بعل زوج ہی ہتیا فرد
نانا ہست طغائی نام	ہی ایر دادا فر جد عام
نام دو اور تایا جان	جد نیا دادی کون مان
ولد خلف اور پور پسر	بیٹا پوت ہی دیکھہ نگر

خاله ماسی ماموں خال
یزنه خطاب بهنوئی جان
هست نبائیه نام جیٹھانی
نبسه دهوتی اور نبیره پوتی
عمه پهوپهی هی دهی دختر
نندنشان هست انرلف
اتی یا انند هندی همتر بیٹی
پتر پالی کون متبنی جان
پسر اندر پچهلگ هتی بهان
دختندر پچهلگ دهی جان
پوت لونڈیکون ابد یا بیچا

عجوز بیرزن بڑهی زال
انباغ ضره سوکن کون مان
اور بنائیه نام درانی
کالم یا جیٹھ نیرک سوتی
نسده عقیمه هی کهیں ادهکر
سا هندو جان اوتی سلف
دیور هندی هیوری لیتی
همشیره زاده بهانجا مان
اور ربیبه فارسی آتی
خواه از زن خواه از مرد بوجیا
هست برادر زاده بهتیجا

امرد و برنا طفل جوان　　دایہ ظئیر قابلہ مان
داس بے غلام کنیزک داسی پچی　　طفل نکمن کرسہ ہو پیر کسی

در بیان رسمہاے ذات

نسب ذات عرف ہی گوت　　شعر نجیب بست ہیون موت
سید سادات نقاش مصور　　میرزا مغل ہی کرد مزدور
دباغ ہنیک راز معمار　　دہوبا گازر اور قصار
دہقان جٹ اور روستائی　　سارق دزد چور ہی بہائی
رئیس شیخ قصاب کسائی　　حالق حلاق ہندوی نائی
مطرب ڈوم مغنی معان　　فیال مہاوت اور فیلبان
فصاد جراح افغان پٹہان　　نام آبکش سقا مان
صباغ چہینا رنگریز للاری　　تاجر بازرگان بیپاری

رسیده

سہمی یعنی مذاف و معلج
زین دوز را جان سراج
باغبان آگار و کدیور
یعنی عقیل مزدور بنام
بہول وحج لشکار ریحانی
سیاف جلاد مزارع رزائین
نام سہام یعنی تیر انداز
الکدش نون دو جرمہ جان
یعنی جاسوس زنا نکیر عام
اور محصولیہ نام سراجی
ہست نجومی نام منجم

یعنی رادل کحال دند علاج
کار چوب مشبح کار یعنی کاج
اور کت درز ملبہ زیور
مچہ پان ہست ریانی عام
ہم یعنی وارد نشناس قیافی
پرستار گوہ و نہ ایں تابین
گور کند حفار یعنی باز
میفروش کلال یو جیان
اور ہست ہرکارہ نام
پیک ایلچی ارشنان ساجی
حصار گنجد گر تبیلی اہم

چیکلهو غماز فتان
نقال نقلیا سانگی دار
لچن روسیی فاحشه
دریوزه گر گدا فقیر
جهوری بار ی کار درن
رمال رملی ی ناظر راکها
اتالیق ی ادیب اوستاد معلم
حکیم بید اور ست طبیب
جوهر فروش صراف رسول
جانس بوالعجب بازیگر
حاجب نوت جوبدار شمار

گردگر از مل پهلوان
نقل سانگ بکریز ازان
گنجنی رقص نچنا ی
خاکسار اور نام بیکر
زنار دار حجانی برهمن
بقال بانیا جوتی بهاکها
میرشکار بهاند صیاد
بیاع دلال ی حیادش نقیب
بینک ایلچی قاصد قبول
تمار ای رمی دیکهه نگر
ماهیگیر نوت مینو انکار

ہیتی لکھوا گر چوری فروش
سحتری پیستی بازیوجان
مزد اجر مزدور اجیر
حمال ساربان باسی بلوچ
زجاجی بیت بطی نام
مرطبنجے جان بیرجی تو جر
اجنبی خیر دیر ازجان
بست جوہری نام بتعام
ملاحیا بست شوالیگر
کنکدلا بردار لاجان نو
ماسنجے بسمعہا اور محرہا بیتی نامہ

اور منیار بیتی شور خر فروش
ہمیشہ سبھورا لکار شیطان
نخود فروش عام ہیدیر
نخوارص چھوبا شیرا بیتی لوچ
طبال زنجاری جان علام
مغوا کہ بیلوٹ نام دروغہ
دروگر نام حرادی جان
ناز دہندے جان شتادر
اور طباخ بیتی نام دگر
اور بنا قی نام یعہ حبانو
لغت گمگر ہمدیا آئی

نام قحص ہیبد مساح
حداد آہنگر آور لوہار
پہلبان گدوان سیبان
قصاص سیگر سقلیگر
نبورب نام دربان شمار
ہلدکور بیجہڑا کناس
خیمہ دوز درزی خیاط
میوہ فروش سوقی ثمار
جہنور جی گلخن افروز
پاسبان نگہبان رقیب
نام تیرگر دات سعقص

گجا چھو ہی سنبلنی سیاح
بہر بہونجا مطورہ دار
جمال شتربان ہی سردان
حاقل ہست زگار فوگر
بوفروش شخار عطار
خاکبیز نیار یا بشناس
نالو حقہ گر ہی خراط
ملازادہ ہی گیسو دار
قمک ہی بجیل جعل سوز
شبان ہی پالی بید طبیب
قوس کمان نگینہ فص

ہی اکوار

فروغ روشنی نیکو بهلا — بوریا سف سجاده مصلا
مکیه چینی دودود تجلی — ارت طی تایره زود مجلی
چاهیچه گیوهی چرخی بکرا — تقصیح ششم عوض بز بکرا
دلوچه لوئی لوٹا دلو — رشا لاج جوکس ہی ذلو
چنگال چیاه اور چاہیچ گشته — چاہیو اور قلاش ہی گشته
فرقان نص اور قرآن — قلمدان رانتقامه جبان
گرهن رحل کدوخ حمام — روشنی مجر سیاہی عام
حجره نون ساحیف ناوحه — ہشت دوات قربه کانو
قرطاس کاغذ لوح تختی عامه — سامتر کلک قلم ہی خامه
قطزن تازی ہست مقط — نامه رقعه اور ہی خط
توقیع صحیح نشانی طغرا — سجل تمسک جہو یا صغرا

چھنالہ دلالہ جان — اور مکارہ کٹنی مان

آرد فروش ہست دقاق — لبندندگر دل وشاق

سبزی فروش کرو کنجرا آیا — نام مخنث ہجڑا پایا

چوبک زن ہی ستھرا بہائی منادی — چوبک ڈنڈی ہندی آئی

دبہ گر ہی دبگر نام — خاکروب ہی چوہرا عام

ڈاڑین نون گفتار شمار — ہست بلوچ ساربان یار

لشکر نون ٹھٹیار بوجھان — معان سبران سمجھ بیابان

در بیان اسما اسباب مسجد

سنو حقیقت مسجد تائین — یا در رکھو تم سنجہ جائین

مسجد بیت بزرگ حمیں — دیوٹ دیوا ہی اور قندیل

مصباح چراغ ہی ہندی دیوا — اراٹ ربانہ بتی فتیلا

فرد ہی

نگار دهنوری عوذه تعویذ — غسلخانه آمد آبریز

نام بلیته هی طومار — نظر بٹو خرمک هی یار — منادی

دل تعزرز دال بحر الشیب — اور هولدل نام حبیب — منادی

نام فاتحه ام الکتاب — قفت کی هندی جهاراباب

نعش جنازه مغل لحد — حنوط هی خوشبو بیهان عید

دربیان اسمای اسباب ولایت و مزارع

زارع هندی هی کرسان — بجنه پیاه هی ذرتوقان

هست لغامه جبلت نام — نام خشخاچه کوتا عام

چرخ چوب رہٹ دولاب — پیاه کیوا لنشه جحور باب

زرع زراعت کهیتی کشت — تخم بیو کوبله انگشت

درود هی لنت بنجب اذرا — مغوشه سنبله هندی بستا

کلک

گیل چوبینہ تو بہ بھائی
جھقراں ھی بائی آپاجی
سر آماج اور قلبہ ہل
گرہنی ھی تختہ سیار
قول بعضیاں جوگ لباد
ہت سہاگہ مالہ پیکن
ہی مساوات جندرہ نام
انگشتہ منقلہ تنگلی آہی
رن حضت سیار سی بیال
گاو شنگ غاو شنگ کوار
مذرقہ موہنگلی ہندی آہی

میب پیمانہ گیلی پیائی
قلبہ راں اور لغت سنایا
عربی عصم اگھہ تون بل
جغ لبادھی جولا یار
راگھہ بیوغ پنجابی یاد
اور مسوات جاپتون لیکن
اور کراز نام ہی علم
ماہچہ سکو سنگ بنی بھائی
سنہ اور فارسی بہال
ہشت پور ایں ہندی باز
اور کلوغ کوب ہی بھائی

بیل

اور بارش نام کونال — نام نیب پیمانہ بھال
گگری سبو چہ گھڑا سبو — ہت ٹھم کی ہنڈی حبو
قلّہ جان بزرگ سبورا — نام طغار بدان تشکورا
نیم روزی پنڈ اور ناورد — مطہرہ تر د ٹھلّی حمرہ
رکوہ اور آفتابہ لوٹا — گراز استاوا فربہ موٹا
خُم ہی گدنا خنبارد سوٹا — سُو رسلی ہنڈی ہوتا
تشما گند سوندکا جان — جہونٹا ہست نام یالان
تنگ جیٹ ہی گون جوال — توبرا نام بدرس بھال
جان بزدہ آوا نام — ہست بریزی لیڈا عام
ہست فز نام ڈھلیارا — ہر معیہ یاد تھا آگیا سارا

در بیان اسماء اسباب آہنگر

قرق اڑا نا بیر پو چہان ‌ ‌ ‌ ‌ علف زار اور رکھ سبہان

رگو لنگوٹا آخور کہرنی ‌ ‌ ‌ ‌ پہت گنوار بجاوی مرلی

کار گنواران دیہوت برنہ ‌ ‌ ‌ ‌ عار اشتر اقان اشرف کمینہ

در بیان شمار اسباب کلکو

ککلو اور کلال گہو مار ‌ ‌ ‌ ‌ خشت اٹ آجر انگار

بر حرف حک ہی ہنڈی آئی ‌ ‌ ‌ ‌ ہت کرلین مٹیون بہائی

مانی خاک گلند بہولا ‌ ‌ ‌ ‌ قالب سانچا نادان بہولا

زنبر گہرونچی اور زنبیل ‌ ‌ ‌ ‌ اوعیہ بہانڈا کوچ رحیل

ساغر قدح ایاغ پیالا ‌ ‌ ‌ ‌ سرپوش چہنی اوچا بالا

قدر دیگ ہی ہانڈی آئی ‌ ‌ ‌ ‌ چپا مین فہمین بہائی

قاب تباغ طبق ہی عام ‌ ‌ ‌ ‌ ہت کونالی صحنک نام

اوربار کس

دربیان اسمای اسباب معمار

راز بنا معمار شمار — آجر خشت اِٹ انگار
پایر معرس گو نیا گنا — تیشی بشنگ فارسی شنا
تر سوت بنیاد اساس — زیگ لٹونہ کرو قیاس

دربیان اسمای اسباب زلودار

زلودر رکری نوت مجان — شانہ سنگیان نام بوجیان
نشتر چیپی ہتی عصابہ — ازرق گدی اور رفاذہ
موک دیوبیہ ہاث مجاجم — نام تو بنری وڈا اعظم
زخمی ہتیا زخم ہتی ریش — تختہ بندہ ہتی دین کیش

دربیان اسمای اسباب بافندہ

تنبج جولاہا ماکو نال — دشتک تہاگا گیدی باجیال

حداد لوہار خائک و فطیس — ہست ہتھوڑا نخس خسیس

گلبتان ہی انبرہ سنسی — چہینی آہن بُر کو ہی اہنی

منفخ اور منفاخ ہی کہل — میتن معول جان سبیل

آہن لوہا اہرن سندان — ریتی ہیرد اور سوہان

آرن گورد سنبہ رانبا — چیلوچ چلکوش اور ہی ماہا

جنگ ہت در ہندی گہن — طاہر گرفت بیش تومن

دربیان اسباب نجار و درودگر

تیشہ کو بار انتیچہ کو ہاری — تیشہ بسولا دستره آری

بیرم ستہہ مخت ہی رندہ — منقب ارسکنہ برمہ سندہ

اہی گلاب اره منشار — سینی ہست گرد بر یار

رمنج ہی کیلہ پہانہ یغار — مینخہ کیلی نام شمار

رشدف شنفتاهنگ محیض ص	یبخت چی بیمار مریض
شنفتن هندوی جیتهی نتیار	کفشته دسته نام شمار

در بیان اشعار اسباب کفشدوز

کفشدوز موچی نون مجان	یادد دید سیجه کران بیان
آردر فش کفش پاپوش ص	جوره هست زیرکی‌ها پوش
مجان کالبد کهی کلبوت	ده سوراخ ریسمان سوت
چرم اسار کهال تون جان	سوزن سوبی سراد وجان
تنگ داد اور دست افراز ص	هست رچها ناریتی افراز
وخط کس اور بکهال	زه شراک نون قسمه بهال
پاشنه گز اور پاجله‌هایی گناه	گوپا هندی رسکی آهی
اور بتاوه پاجله پاری	دیهوری هست ادیم پیاری

تر تنبوال هيچ ديگر تورك — نام پاتوریان پاپوشک
مالہ کوف هندوي کچھ — تر عرا اوري تليغه ریچھ
نلکي نوردات شانه کهنلي — شناکيسر نون آگهي هنگلي
رقه هتهه لاس طناب — تال مکوک دِگر حیم ياب
چرخي کلابہ نستہ تانا — بنشا پود هيچ خوردن کهانا
جهانبو بغتري بيل سلايچي — گردانگ گردزهي بهاني
تسج بافتن بنشا حبان — گزحعي درعه ماپ پيمان
گندر لگ تنيدن تننا — باریک فين هيچ رفتن فلتيا
قصب مراشوکت هيچ کنڈا — تاریان هيچ دِرنگ سنڈا

در بيان اسماء اسباب نداف

معلاج هندوي پينجا آيا — حلج پنجنا آتھه شنانا

سندق

قرزم پہلی آگہ شناسی — کٹ سکاہن مری بہائی

در بیان اسمای اسباب قصاب

قصاب کسائی او بچری — غدد گرود تنقلہ قلیہ

جگر کالجی زہرہ پتا — کلیہ گردہ ذکرا منتا

گوشت لحم ذنب ہی دُم — پیرم ہست در ہندی چرم

کلہ پاچہ بکری بہورا اودی — مغز ہے منجہ بیاری

جدید قدید سیجد باسی — خلع صفیف کباب شناسی

سیخ بابزن مغز مرا — ثبت تحائے در بازی نام

عظام استخوان ہڈی مضغہ — بوٹی جان اور ہی لقمہ

قلب ہست دل آندر امعا — شش ریہ ہی ہندی پہپرا

جہلم جہوری دیگر ساطور — چہورا جانتو تخو غا شتوز

نہکلی تنبکو دست افراز | کھی اور رہتہانی باز

چرمک دستگی اور حریمینہ | ہشت پتاشی فص نگینہ

جامک ہست کتوری عام | سنگک پتریکا ہی نام

موچینہ اور موچین نشناتش | اور جانتون ہی منقاش

کینچی نون مقراض بوجیا | صافہ نون جہال سیان

تتانہ کہنگی نائین نشاط | خلق منتا ہیرا احاط

نشتر مبضع نیسو دال | ناخنگیر نہرنہ مخوان

دیگ تو ید چکل کفگیر | نام گہروری کگران گیر

کیہ سنجنی شیشہ گیر | ہرچہ گفت دریاد بذیر

در بیان اسمار اسباب آبکش و حمار

تنک ہی زرق آبکش سقا | قسمہ رہی بخیہ بکا

در بیان اسماء اسباب زرگر

دکھ نال زرگر ہشیار	مستقلان جان ہتوڑی یار
انگشت دان ہی مشتن مہر	اور انگیٹھی ہنڈی بشتمہ
کنڈھی ہت درائی نام	زرسنج گنڈا حبافی عام
بوتہ نانو کوٹھائی بول	سکہ ضرب وزن ہئی تول
رنگ کسوٹی کھرا عیار	نام درشت اشرفی دار
طبلہ ہت ہنڈوی ڈبہ	ریتی سرخ کھونٹی معبہ
امتحان آزمائش آہی	مخارج سرد ناب ڈھیبہائی
آیا خار زبان دراز	یاد دید سمجھ گفتم باز

سندان

در بیان اسماء اسباب حجام

حالق حلاق نائی حجام	موسی جان استرہ نام

تیلی بتلو

زمام مهار نکیل تران | روا راس هندی بین جان

در بیان اسما اسباب مطرب

مطرب ڈوم مغنی یار اسای | دنبره طنبن طنبور چتار

هی چنگ هندی نرمار | هست نوسری موسیقار

الغوزی صغیر آواز | رونج افرار ستار هی باز

زخمه گر هی تاران رود | سر آراپ گادت هی سرود

موسیقار اهش نسنگا | یادبداری کهه هی بنگا

بم اوچی باریک هی زیر | سر منڈل نام چغانه گیر

در بیان اسما اسباب کشتی گیری

گرد جانتوش هی پهلوان | کشتی لیلی بند داحان

دهلکوب اکهار پهرا هی | مرحا رلت کشتی گری هی آئی

میفروش خمار کلال | بنبله نام صراحی پیهال
آورز قلقله خمر شراب | دیگر مل رحیق هم یاب
خمر نوش چهکی کیفی عام | نام کتوری هندی جام
شرابخانه میخانه نام | نوش مکن این است حرام

در بیان اسمای اسباب فیلبان و شتربان

فیال عماد هست یقین | فیل هندی هاتهی بین
ذنب دم هی ست خرطوم | عاج دندی مرداب دوم
انکس کجک طعاق هی اراس | هودج هوده ظعینه تناس
کهم کرو زنگ جلاجل جان | زنگله اور زنگوله مان
شتربان سربان لوحبان | شتر بعیر ابل نوق مان
محمل هست کجاوه پهانی | ذروه هی از داته آکی

امام

کعب غزال تیاشہ آیا — اور نام ہیں رسنہ پایا

فانید کھنڈ اور شکر تری — نبات ہندوی ہیں مصری

تنکیز نون ہیں جانی — تیونہ ہیں اردن مانی

پاتلہ ہست کڑہی پیاری — نام طبرزد شکر یاری

در بیان اسماء اسباب نانوائی

نانوائی خباز ہیں پایا — اور نان یز نام شناپا

گلخن ہست بہٹی کانوں — قرت تنور کمینہ دوت

مطبخ ہست بیرچی خانہ — مائدہ موزنجہ اگر کی شانہ

مطبخی نام بیرچی خان — سفرہ ہیں نانو دستر خوان

حطب لکڑی پاتن ہیزم — خاک سواد کمان ہیں لیرم

آتشکا کلیتی ہیں بیاتی — آتش آگ راخلہ آتی

شتنگ خف ڈہل ہندوی ڈہول
بنگا کمر احمق ہی گول

ندر شوطہ غالب مغلوب
بہاوت وار انہا یا کرو ب

زنار جنیئو باہمن یار
زنار دار در دری شمار

بوق ناقوس ہی سنکھ ضرور
بوق بہیر آور دیگر صور

بتخانہ ہست کلیسا عام
ہست بجلیا کنشت بھی نام

تقویم پتری قشقہ ٹیکا
ہندو ہنود خردیی ریکا

کناکت ہی سرادہ کا نام
اطہیہ ہی زنا عام

دخمہ مڑہی ہندوی جان
آتش مرہ جان ڈہ ڈیگون مان

در بیان اسمای اسباب حلوائیہ

ہست نام حلوائی عام
جلاب جلیبی کا ہی نام

کندو کلنبہ ورکا کہاف
سر غل پاپڑ بجس معاف

ارض اراضی ہست زمین　　نانو اسامی جان یقین
جریب کنال نوں بیگہ بہال　　بعضی آکہت چار کنال
ہشت کنال ہی ایک گہماؤ　　مرلہ بیست کنال بناؤ

در بیان اسماء اثاث البیت ای اسباب خانہ

دیکھہ نگر ای یار ہماری　　گران بیان خانئی ساری
خانہ بیت دار گہر جان　　کاخ محل وثاق بوجان
ہی دروازہ عتبہ در　　آستان گہولا طلل نگر
دان نشستگاہ رف باخرہ　　بیٹہک ہست ہندوی نام
کوچہ گلی کوی برزن　　کنج زاویہ گوشہ بن
سطح سقف ہی ہندی چہات　　آنگن صفحہ صحن اور ساحت
تیر جائزہ کڑی توجان　　قدزہ برگی ہست سیان

کوتله هی انگشت زکال	اخگر نون انگیار سمهال
خازه هست تخمین خمیر	تخ نون ترش خمیر پذیر
کچالوک رفیده گدّی نام	نشاسته سینخ نیی هندی عام
پیزا وغد رداله ناون	تافتن هی چسپاندن لاون

در بیان اسمای اسباب کتاب

رئیس پینخ کا چوهتسال	کسبر محصل متاع بدلاح
عامل حاضر ناظر هست گنوی	ضبط بجه جریب جردی
نذرانه بینت جهوت تخفیف	رشوت وتری بنیک لطیف
تحصیل اوگراهی ناله قحط	مساحت مایش تحقیق غوط
تمیل عام هی کت تنکوت	گفتن بولن چپ سکوت
تمغار شتم تنبیه هی بهاتی	نام بهاوی جان نیانی

ارض

آلطاق یا دخن موری
کہا اوک جھرکہ یا ریکی نام
سالار اور فرسب ہیشتیر
حجرہ کوٹھری نام رباط
حیطان جدار سور دیوار
چشم آرزو کو ٹیلی نام
جای خفر وریا خانہ عقار
غایط خانہ نام ہی اور
باران گریزہی کھیجہ یا ہی
محص تورہ اور شتیر
گور ار اسردل حلقہ گنڈہ

یا دیگر اور نام ایوری
تا بدان کا چشمہ نام
حوبہ کرسی ہیدی بیدر
ہشت بیدی عام سباط
نام دلان ایوان چبار
شد نظر کا ایجھ ہی کام
صحت خانہ اور کمیز مان
بیت نام بستو یا عحور
کلبہ کلی سراچہ آئی
عقید دہیم ستون ہنگر
زرفین سنکلی بند ہی گندہ

گر نام محبوب ازیند در کو

زرفین زنجیر یا ایک اکیٹی کہ در
و طیلہا زنند و حلقہ دراو افکنند
تا باز نشود و اکثر از زرخف
ریز کوبند ۱۲ لطف

برغل قلم چوبلین ویلن
فلخود فاعل بازی کهیلن

هی فلخدان ویلنا نام
حب القطن ورنیوہ نام

پخته قطن پنبه کرشف
هست کپاس کناره رف

نام هلاچین ویلنه آما
پیت ہشتیلک بنیگ گنا

روده عصیره رس انگار
پیوند هی شتیلیدن یار

دربیان اسمار اسباب شیرزنه

پنج هی شیرزنه کا نام
صیق اور چهنک بدبانی عام

ودغ محیض جیاجه هی آئی
تضج کچه لسی بهائی

هست لبادر اور فلدرت
توثنی قلمه بدسی سات

ماست اگر کیماغ ملدهی
کیمو ترش دوغ هی بهائی

مهمک تلو ردهین مجورت
مسکه زبد مکهن یکه بات

40

دستنگی هندی هتهری کوه
پنا غدان پتر کاله لوه

تیچک تهوئی میں سلدی
هشت برد ڈهول ہئی بهائی منادی

تار نشند ہئی پینه کپاس
هرید گفت بن کرو قیاس

در بیان اشمار ظروف مسی و آهنی

طاس تهال طشت مشقاب
طالنگ تهائی پالو ہباب

قاشق محوص چمچه جانچ
آوریکول پارسی مان

روغندان لوٹا شلا تاب
لوا گرہی گزغاق یاب

جام کٹورا اور بکهانی
هست کنورنک شانہی ورابی

دست پناه چمنه ہی بهائی منادی
نام لوید بتیله آئی

در بیان لوازمات شادی

کار خیر ہی ٹوی بیاه
شادی اور ہی ساہا مخواه

شیر دوده هي دوشت دوهنی — دوغ چهاچه کهادیش بهلونی

روغن گهیو مسکه مکهنی — لرگ بیشیس هي ناکر تنگی

در بیان اسمای اسباب چرخه

بیشیس توحال چرخه کا بولا — نام نتان سپیسه لچه لکولان

فلکتن حرخ هندي چرخه — محور لتته دوک هي تکله

آتیزن نام فرشتک آیا — نام کلاوه آنتی یا پایا

هست بناغ سوک ماشوره — تمنده گلیم هندوي بهوره

بیرهیا زغوشه ریسمان سوت — روئیت محلوج نیراهتي لوت

فلکه دمکرد شول شتولواح — شنگوري چرمکه هندي پول

بیرغ قبال هي هندي نام — بیرغنده هست فحیر و عام

باغنده کاله گوهره جان — نام کمانچه دهنکي تان

دهنکي

گرڈھی پیشوست ناجا مقیل

چھوری ہئی پیٹکای بهائی یا منادی

ساچق بڑی کلہرہ پست

آرش حریرہ بار الشعیر

ساتو لیست اور تلقان

ماہیچہ رخشہ سیتوین متوارہ

آبکانہ بن کانجی آبیی

ثرید تریدتریت لوچیان

ہئی اقردشہ نام ملبیدہ

خنگ ودٹ ہئی روپی یا موٹی

نان شطرنجی بیسنی روٹی

شیر برنج کیر بی قیل

قرصک کاکی ہنڈی آیی

درمک مندا ستیتہ چپت

ستو تفت سویق الشعیر

یا دبدار این ہمہ بیان

حسو ہنڈوی ڈیبوی یا حیاه

برغول دلیدہ دلیا یا ہئی منادی

فالوده نوث فالوده جان

حکوا دلیا اور دلیدہ

ہسب مجلیک روغنی روٹی

مرق شوربا فربہ لبوتی

نقاض تشتی دقرارہ تشتا — طنفسہ سمن نہالی بچھونا

ثاث جان شیر گرباس — پرند ردا چادر لشناس

عبا کمبلی بہورا الخلیم — اوڈھنی ہندی آکھہ عمیم

ہست اتاقہ کلگی بہائی — زیلو ہے شطرنجی آئی

جوخا دگلہ کنتہا عام — صدرہ کمرکا ہجی نام

کلاہ مغفری ٹوپی جان — برطلہ اور قلنسوہ مان

بنب دستار عصارہ پگ — فش دبوقہ شعلہ تک

سری ہندی قسی سوت — خف موزہ ماہی ہے حوت

منطق کمر ہے پٹکا ہائی — زیر افگن ہے توشک آئی

تکیا کا انگلا ہے نام — سراویل ہے شلوار مدام

فوتہ ہے تہبند بنام — ازار بند ہے نالا شام

فوتہ باد و باری
دستار مسقوط تہ بند ... کہہ

هست توابل هیی ابازیر — نام مساله بگر بگبیر

انفحه هیی محکه ایی یار — نام حیتث بینیر شتمار

هیی خلال دندان افراز — خس تنکبا اور کلکنه هیی باز

در بیان اسماء لباس مردان

بالشت سرہانا بالین بجان — نانو لباس سلیقه بان

نام قمیص پیراهن آیا — جبه کرته هندیی بهایا

لیف لحاف شادیچه نام — ملحفه تازیی حیانی عام

دلق گودری خرقه جان — اور مرقع گول یو حیات

بیزر هیی ازدر شلوار — تکه نالا هندیی یار سنادی

جیب گریبان اور ریحانه — بشت نام او ظاهر جامه

انگله تکمه مغزیی زه — تشتان بخیه هیی اکا نتهه گره

انگله بفتح اول و کاف پارسی
تکمه ییا گوبیک گریبان ۱۲
لشف

تعشیق نشان بفتح اول
دراز و کوتاه دریکه
گراف ۱۲ الکو

زغاص

[illegible]

جلیب جھاڈ ندسکہ چھورا
کنگن ہے دستوارہ ببانہے سادی

دست اندز ہے پونچی نام
آرسی ہوتن آئینہ جان

دستیانہ اور نشارہ بورا
گوشوارہ ہے ڈنڈی آئے

ہست قراط والیان عام
سمط ہار موتینکا مات

دربیان شمار اسباب بادشاہ

ملک سپہ دست سالار
افسر مہتر تاج اکلیل

قلعہ حصار کوٹ اور حصن
تہ خفتی کو قیدی محبوس

مجلس بزم انجمن محفل
خیمہ سرپردہ شادروان

شہریار خسرو شمار
تخت اورنگ تکیہ ...

بندیخانہ زندان ہے سجن
حبس قید بند بکر سالوس

دنبون کوس دمامہ طبل
چار طاق اور تنبو مان

میمنه فوج یمین شمار — میسره چپ اور ہے یسار

قلب فوج بیچلی نون یادار — طلیعه طلیعه ہے تلاودا

عارض بخشی فوج بچار — ردایف چپ ایک ہے سوار

کافه جمهور آمد زیر دم — ہشت گروه ثلث اور حلقه

ہیت بزرگ میونکی کا نام — مکس راں ہے مجوری عام

دربیان سلاح سپاہیان

سلحشور لشکری سپاہی — ہے ہتیار سلاح گرم خواہی

قوس کمان سپر ہے ڈہال — درق ترس تار یموں ہے ہال

جعبه ترکش تکش ہتیار — سہم خدنگ تیر ہے یار

شست گرفت فوق سوفار — کشش کھنچا زن ہے بار

تیر تام ہے کشش کمان — مجای کمان تازی قربان

یاسیج
... زبان
... تیز را
ہم گویند

هست شد کار بند قرارک — اصطبل طویله پائی خاک

پا اہنگ باگڈور سیاش — زین پوش را غاشیه مان

پاکھر شکیل ہی اکام سیام — سم ٹوڑ دوچی ہی مستام

نمدزین خوگیر ہر جار — یوزبال ہی لبیشہ یار

علیقه توبره چابک کویرا — تازیانه گو مقرعه اورا

ہنہ ہیدہی باگ عنان — پرچم ہندوی چوری مان

در بیان اسمار بازیچه طفلان

دہد ہنگورہ اور گہوارہ — بازیچہ شنگیہ اور ہی کارہ

غالوک گلیل گو غلیلا بندق — رچھی گی گوپہنی ریٹھو فندق

دستک تاوڑی گیندی شست — نام فندخش گوپیا ہشتق

الکلی ڈنڈہ چالنگہ چاق — رقیہ قربہ اور ہی مان

تریتق چتکی ہندوی آئی — خریتق ہی پچکاری بہائی

مخله حھوکا چھوٹی تیچین — ریشو شانه جان ریتق

اودر مثانه بست بہو کانه — ثمره ستگا تخیر جلکانه

بست دغدغه گدگدیان — پوتلی لعبت اور گڑیان

ملکی مست ملا دیکه مارش — تطمه تبانچه سوزن سارن

دستبوسی مصافحه ہمائی — بغل گیری معانقه آئی

خفه جان گل گلو نام — دستبرد جتنا ہی عام

عنب قلش ہی مستا حجنی — فغند مجگنه گدرقی کیبی

شنب تتلوک ہی معنا نام — سپادت وسط اور ابہام

در بیان شمار اوزان طبابت

ٹیلیه وزن کی طرح عیان — حبادل رائی حبا رکیان

گیل چونہ نورہ جبان | سوا سیر ریگ آری جان
دمڑی فلس تشنیز بدان | یاد دار این جملہ بیان

در بیان حساب از یک تا [illegible]

ایک احد یک اثنا دو | تین ثلاثہ سہ را گو
اربع چار خمس ہے پنج | ستہ شش چھی جان بشنو
سبع سات پارسی ہفت | اٹھ ثمانیہ پارسی ہشت
نو تسع تازی جان | دس دہ عشر تازی جان
عشرین بیس ہندی بست | ثلثین سی بہندی تیس
چالی چہل اربعین است | پنجاہ بعربی خمسین است
ستین ساٹھ تازی شصت | ہفتاد ستر تازی سبعین
ہشتاد ثمانین اسی جان | نود نوے تسعین نو جان

آٹھ چاول رتی ہی بنائی
تبلغ سوا گیارات ماسہ
فلس فلوس دام بہلوی
درم ہی ماسی ساٹھی
قدر تسو جو چار بیقار
دانگ چھی رتی ہتی بمقدار
اوقیہ کہی رطائف والا
آٹھ رطل یک صاع میدان
بیت استار رطل را گو
چار نیم مثقال استار
ہیچار استار نام سرشاہی

آٹھ ماسہ رتی ہی آنی
تولہ چابلوت باراں ماسہ
چھو دراں ماسہ تتبا بوبی
ساڈی چار مثقال یقین
کہی لطائف والا یار منادی
تانگ چابلوت ماسی چار
چابلیدرم ہی چبان للّی
چار سیر از کشف بخوان
صاحب کز گفت بر دد
وزن ہمین استار شمار
سوا ستہاراں ماسہ مخواہی

کیل

پنج هی شش واو بدان	هفت زی حی هشت بخوان
طی نه یی ده یار یو جهان	ایک ایک ذو دو تا بک سیان
دیه کاف بیسه لام بخواه	چهل میم گوی نون پنجاه
ساٹھ سین عین ستر جان	فی اسّی ہیں دیکھ سیان
نود صاد تک دد دد بگیر	بعد ازین تو سو سو پذیر
سو قاف ری دو سی جان	شین تین تی چار یو جهان
ثی پنج خی ششصد گوئی	ذال سات ضاد آٹھ بجوی
ظی حفی نهصد غین هزار	پیش تو گفتم یاد بدار

در بیان اوقات شب و روز

لیل رات شب رین شمار	یوم روز دینه اور نهار
عشی صبح اور فجر انگار	شام زکارات اور اکار

ماه اور شهر مهینا جان — قمری ماه یہیں تون مان

دهی محرم عشره مهائی شادی — صفر تیزی بان هندی آئی

ربیع الاول باران وفات — ثانی ربیع میرانجی جات

اول جمادی شاه مدار — ثانی جمادی خواجه شمار

ماه رجب موسوف لوجات — شب برات هست شعبان

روزه رمضان آئی آئی — عید الفطر هست شوال

ماه الهی حجی ذیقعد — ذوالحجه عید نیک هی

در بیان اشمار ماه شمسی

شمسی ماه بیشتر تو نام — ظاهر گویم همه تمام

فروردی یا بیساکه — اردی بهشت جیته اگار

پس خورداد مارتی آیا — تیر ماه ساون تین پایا

ضحی چاشت ہی چاد وہ
پیشین ظہر عصر ہی دیگر
حین اوان وقت ہی جا
امروز آج کال دیروز
یوم سبت اور شنبہ ہفتہ
یوم احد یکشنبہ جان
یوم اثنین بدان دوشنبہ
یوم ثلث منگل سہ شنبہ
یوم خمیس بیروار بدان
یوم جمعہ ہی روز آدینہ

زوال دوپہر سحر دکیبلا
مغرب شام اور جھم بیگر
پہر ساعت لحظہ اب شناس
پرسوں روز جان پریروز
اور سنیچر وار بگفتہ
آیتوار ہے جان سیان
سوم وار پیر الیہ دوشنبہ
یوم ربعا بدھ جا ہی چہارشنبہ
پنجشنبہ جمعرات بخواق
سوکروار ہی جان بیعنہ

در بیان شمار ماہ قمری

ماہ

امرداد نون بہادون جان
شہریور کون اسو مان

مہر سیدانم کہ کاتک یار
آبان خوانم منگہر یار

آذر پوہ ہی ہندی باشی
دی کی ماگھ ہندی لیکی

بہمن پھاگن ہست اے یار
چیت جانو تو اسفندار

در بیان دوازده فصل بزبان ترکی

شش برس اور ہی سال
صیف ربیع ہار برابہال

خریف شتا سا تو ہی راگو
ہاری سا تو ہی سال بجو

اور تابستان ہار سمپال
سرما اور زمستان سیال

باران سال کا کران بیان
ترکی ہندی لیکھا ہست زبان

سیچقان ئیل اور اودی ئیل
پارس ئیل اور توشقان ئیل

لوئی ئیل اور ییلان ئیل
یونت ئیل اور قوی ئیل

گوسفند سگ مار نہنگ

تمت

این اچھا هی تا آنکه حتی
کیف بکونه از من رسی
بر تو علیک ہلکت این
اذا جو قت فعلت اقسم
برای شما لکم ہم آتنا
قال گفت کو ذلک اچھا
ما آنچه اور نیست ستمر
نحن ما مین بیشا ادستی
مصحص الحق وہ حق الباطل
عرود و نقی مجل بتین
کیف ما اتفق نیک بہلا

فی در بیچ ہی طرف الی
انظر دیکھہ تحقیق مین انی
لیس نہی ہم دیکھہ یہ بیت
ہو اوہ جان پرویا سقہ
قمت شا ریس جنوں جاتا
کذتم قلنا کل ہمہ
صبغة الله رنگ الله رنگ
تحقیق اور انما غیبا ادیکی
قائم حق نیی خیا یا باطل
محکم ستا ہیت اچھت
یہ کسطرح اتفاق برا

الی الوقت

خوش مخطوط لکھیا تسوید — سراغ کھوج ہی دور بعید
فصیح زبون ملیح نمکین — سمجھ بوجھہ با صدق یقین

در بیان بعض الفاظ انکا ہندی و پارسی

حسید کنم بین گران شوکار — آلف زنم بین مارالف براز
بریان کنم بین بہنسا گران — الکل کنم بین کہا ما گران
کجا رفتی کہان گیا تون — دیر نمودی بیر لایا تون
گرم کنم بین بخشش گران — مشت زنم بین مکی مارا
سخن شنیدم گگ سنی مت — نحس بگفتی برا ایسا بین
نان خوردم بین روٹی کہا — قبل بگویم تیری اگی کہا
سپوف دوخت دوختہ سیا — پیو پوشن نوشید دیہ پیتا
آمد آیا برفتہ گیا — ایستادہ کہڑا افتادہ پڑا

5.2

اگر ب تکبر دوست مِتر — لوہیت حرج ہی دشمن ستر

اَتِ کیرت بسیار تعریف — گنبھہ گلا بسدہ جان شریف

مانند نایت مرگ ہی جا سیہ — لوگ مانس بحلی ہی جا سیہ

سَرور روگھہ زیر تر ہین — ہست بہت بسیار ہمین

در بیان خاتمۃ الکتاب

اگر باری ڈرر تمین — گفت کبی ہی قمر الدین

اِسٹوت یاد کری جبکو — عالم لغت جانندۃ ہو

جیتون حفظ کرین پائین — فہم زیاد سنسنجہ جائین

سند کتاب صغیر دبیر — کشف چراغ لطائف کر

اور الفاظان حکمت جان — اور سامعہ دماغ ہو جان

جیتون قصد کرین قانون — دیکھہ آئینہ قمری نوت

آئینہ قمری نام کتاب [illegible]

گوش بیار جھی کان لیاگ | بھار لیا و بطلب بلد

دربیان تفصیل الفاظ ہندی

خوشی ہلاس آس امید | نا امید نراس ہئی سدا بچا

سر تہم آد اول ہئی نام | سرن پناہ سندیس پیام

جدا نیارا دزہ ریکھہ | راکھہ سواد لباس ہئی بھیکھہ

نظر دشٹ طرح بہانت شمار | سورج بہان روشن اوجیار

پانی نیر کنارہ تیر | پون ہوا دودہ ہئی کھیر

سوکھہ مغلی چھی گگن آسمان | سرون کہان دانت دستان

پا تو تخت سنگھاسن ہئی | رسیس دعا دیکھنا ہیر

بدہ خدا بردہ دشمن جان | طرح بدہ بدہ عقل سیان

رشن لعل ہئی حقیقت مرم | بال کیس بیدا ئشن جرم

آگے